

UMCS

5-osios tarptautinės mokslinės konferencijos

**VERTYBĖS LIETUVIŲ IR LENKŲ KALBŲ PASAULĖVAIZDYJE.
TEKSTOLOGIJOS KULTŪRINIAI ASPEKTAI.
TEKSTAS–TEKSTEMA–KONTEKSTAS**

2023 m. rugsėjo 7–9 d.
Vilniaus universitetas

TEZĖS / TEZY

5. Międzynarodowej Konferencji Naukowej

**WARTOŚCI W JĘZYKOWYM OBRAZIE ŚWIATA POLAKÓW I LITWINÓW.
KULTUROWE ASPEKTY TEKSTOLOGII.
TEKST–TEKSTEM–KONTEKST**

7–9 września 2023 r.
Uniwersytet Wileński

PARENGĖ / OPACOWAŁY

Kristina Rutkovska, Vilija Ragaišienė

Vilnius
2023

ORGANIZATORIAI / ORGANIZATORZY

Vilniaus universiteto Polonistikos centras,
Marijos Kiuri-Sklodovskos universiteto
Kalbotyros ir literatūrologijos instituto Lenkų kalbos
tekstologijos ir gramatikos katedra

Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego,
Katedra Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego
Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

ISBN 978-609-07-0912-2
<https://doi.org/10.15388/Proceedings.2023.36>

Copyright © 2023 Kristina Rutkovska, Vilija Ragaišienė
Published by [Vilnius University Press](#)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Konferencijos mokslinis komitetas / Komitet Naukowy Konferencji

Pirmininkė / Przewodnicząca

Prof. habil. dr. Anna Tyrpa, IJP PAN

Prof. habil. dr. Józef Kąś, UJ

Prof. habil. dr. Halina Karaś, UW

Prof. habil. dr. Anna Pajdzińska, UMCS

Prof. habil. dr. Halina Pelc, UMCS

Prof. habil. dr. Maciej Rak, UJ

Prof. dr. Daiva Aliūkaitė, VU

Doc. dr. Viktorija Ušinskienė, VU

Doc. dr. Kinga Geben, VU

Dr. Loreta Vaičiulytė-Semėnienė, LKI

Konferencijos organizacinis komitetas / Komitet Organizacyjny Konferencji

Pirmininkė / Przewodnicząca

Prof. dr. Kristina Rutkowska, VU

Pirmininkės pavaduotoja / Wiceprzewodnicząca,

Prof. habil. dr. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, UMCS

Pirmininkės pavaduotoja / Wiceprzewodnicząca

Dr. Vilija Ragaišienė, LKI

Prof. habil. dr. Marta Nowosad-Bakalarczyk, UMCS

Dr. Jūratė Pajėdienė, LKI

Dr. Sebastian Wasiuta, UMCS

Doc. dr. Irena Fedorovič, VU

Doc. dr. Miroslav Davlevič, VU

Dr. Irena Snukiškienė, VU

Dokt. Violeta Švaikovskaja, LLTI

Szymon Grabiński, UJ

Silvestras Buiko, VU

SPIS TREŚCI / TURINYS

Dr Sara AKRAM	7
Prof. dr hab. STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA	8
Prof. dr hab. STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA	9
Dr. hab. TETIANA YASTREMSKA	11
SILVESTRAS BUIKO	12
SZYMON GRABIŃSKI	13
Prof. dr. BIRUTĖ JASIŪNAITĖ, Doc. dr. JELENA KONICKAJA	13
Dr. TOMASZ JELONEK	15
Doc. dr. RŪTA KAZLAUSKAITĖ	16
Dr. JELENA KIREJEVA, dr. MIROSLAV STASILO	17
Dr. KATARZYNA KONCZEWSKA	19
Dr. ILONA KULAK	21
Prof. dr hab. HALINA KUREK	23
Dr. hab., prof. MAŁGORZATA MISIAK	24
Prof. Dr. hab. ALEKSANDRA NIEWIARA	25
Dr. hab. MARTA NOWOSAD-BAKALARCZYK	26
Prof. dr hab. ANNA PAJDZIŃSKA	27
Dr. JŪRATĖ PAJĖDIENĖ	28
Dr. SILVIJA PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ	29
Prof. dr hab. DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA	30
Prof. dr hab. ANNA PIECHNIK	32
Dokt. DIANA PLACHOVIČIŪTĖ	33
NIDA PODERIENĖ	34
Dr. VESLAVA ČIŽIK-PROKAŠEVA	34
Dr. VILIJA RAGAIŠIENĖ	35

Prof. dr. hab. DOROTA KRYSZYNA REMBISZEWSKA	36
Dr habil. prof. ALENA RUDENKA	37
Prof. dr KRISTINA RUTKOVSKA	38
Dr. VILIJA SAKALAUSKIENĖ	39
Dr. LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ	40
Doc. dr. MARIUS SMETONA	41
Prof. dr. IRENA SMETONIENĖ	42
Dr. IRENA SNUKIŠKIENĖ	43
Dokt. VIOLETA ŠVAIKOVSKAJA	44
Prof. dr hab. MARIA TRAWIŃSKA	45
Dr. SEBASTIAN WASIUTA	45
Prof. dr hab. MARTA WÓJCICKA	46
REGINA JAKUBĖNAS	46

Dr Sara AKRAM, UMCS

Spolszczenie jako tekst literacki na przykładzie *Serca ciemności* Jacka Dukaja

Spolszczenie *Jądra ciemności* Josepha Conrada autorstwa Jacka Dukaja to oryginalny projekt literacki, którego celem było „przepisanie” tekstu oryginału w taki sposób, aby oddać specyfikę czasu kulturowego, w jakim, zdaniem autora *Lodu*, żyjemy. Najważniejszą kategorią tego czasu staje się przeżycie – i to właśnie „transfer przeżyć” (określenie J.D.) jest tym, co Dukaj chciał osiągnąć w możliwie najpełniejszy sposób. Problem ten wydaje się interesujący chociażby z tego względu, że pisarz jest całkowicie świadomy ograniczeń, jakie narzuca pośredni charakter języka w przekazywaniu wrażeń i emocji.

„Nie jestem tłumaczem. Jestem autorem Josepha Conrada piszącego *Heart of Darkness* dla dwudziestopierwszowiecznych polskich czytelników”, deklaruje Dukaj na okładce *Serca ciemności*. Na początku konieczne będzie więc nakreślenie, w jaki sposób pisarz rozumie i rozróżnia terminy ‘spolszczenie’ oraz ‘tłumaczenie’. Najważniejszym zagadnieniem będzie jednak zbadanie zróżnicowanych operacji tekstowych, jakich dokonał polski pisarz. Różnice te zostaną ujawnione dzięki porównaniu odpowiednich kontekstów wyselekcjonowanych z tłumaczenia dzieła Conrada autorstwa Magdy Heydel (które Dukaj określił jako „najlepsze z tradycyjnych przekładów Conrada”) a wersją autora *Perfekcyjnej niedoskonałości*. Jakiego rodzaju działania na tekście oryginalnym zostały wykonane? Czy zmiany te mają charakter wyłącznie formalny, czy również semantyczny? Między innymi te problemy zaprezentuję w wystąpieniu, ograniczając się do wybranych poziomów opisu językowego. Postaram się wskazać także funkcje, jakie mają spełniać zmiany wprowadzone przez Dukaja.

Wybrana bibliografia:

- J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, 2009, *Tekstologia*, Lublin.
- J. Conrad, 2011, *Jądro ciemności*, tłum. M. Heydel, Kraków.
- J. Conrad, 2015, *Serce ciemności*, spolszcz. J. Dukaj, Kraków.
- J. Dukaj, 2019, *Po piśmie*, Kraków.
- A. Duszak, 1998, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa.
- J. Łotman, 2016, *Tekst i poliglotyzm kultury*, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty. Antropologia Kultury. Etnografia. Sztuka” LXX nr 3–4, s. 139–146.

Prof. dr hab. STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, UMCS

Czym zajmuje się tekstologia?

Tytuł wystąpienia nawiązuje do artykułu Jerzego Bartmińskiego pt. *Czym zajmuje się etnolingwistyka*, opublikowanego w 1986 roku w lubelskim „Akcentcie” oraz do ustaleń poczynionych przez tego badacza w studium z 1998 roku, a następnie podręczniku akademickim *Tekstologia* (2009), napisanym z S. Niebrzegowską-Bartmińską. Podobnie jak w artykule Bartmińskiego, uzawanym na gruncie lingwistyki kulturowej za manifest programowy, w referacie stawiane są pytania o przedmiot tekstologii jako dyscypliny integrującej badania językoznawcze literaturoznawcze i miejsce badań tekstologicznych w ramach etnolingwistyki. W efekcie prezentowane są podstawowe cele tak pojmowanej dyscypliny (traktowanej szerzej niż edytorstwo), jej zakres, działy i nurty – semiotyczny (M.R. Mayenowa), stylistyczny (T. Dobrzyńska), kognitywny (J. Bartmiński, S. Gajda) i komunikacyjno-funkcjonalny (A. Duszak, U. Żydek-Bednarczuk), przybliżane jest rozumienie tekstu jako jednostki języka i komunikacji oraz pojęcie wzorca tekstu jako reprezentacji tekstu, na którą „orientuje się” zarówno nadawca w procesie tworzenia tekstu, jak też słuchacz czy czytelnik w procesie jego odbioru, schematu który staje się normą dla komunikujących się użytkowników języka – nadawców i odbiorców, i służy jako wskazówka orientująca obie strony komunikacji społecznej. Akcentowana jest istotna także dla

etnolinwistyki teza, że mechanizmy tekstotwórcze są oparte na utrwalonych w kulturze wzorach życia, a zarazem wzory życia dają się odczytać ze struktury tekstu.

Bibliografia:

- Bartmiński J. (1998), *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*, [w:] *Tekst. Problemy teoretyczne*, Lublin, s. 9–25.
- Bartmiński J., Boniecka B. (1998), *Tekst. Problemy teoretyczne*, Lublin.
- Bartmiński J., Boniecka B. (1998), *Tekst. Analizy i interpretacje*, Lublin.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S. (2004a), *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4: *Tekstologia*, cz.1, Lublin.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S. (2004b), *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 5: *Tekstologia*, cz.2, Lublin.
- Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S. (2009), *Tekstologia*, Warszawa.
- Niebrzegowska-Bartmińska S. (2007), *Wzorce tekstów ustnych w perspektywie etnolingwistycznej*, Lublin.
- Niebrzegowska-Bartmińska S., Nowosad-Bakalarczyk-M., Piekot T. (red.), 2015, *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej*, Lublin.
- Niebrzegowska-Bartmińska S., Nowosad-Bakalarczyk-M., Piekot T. (red.), 2015, *Działania na tekście: przekład – redagowanie – ilustrowanie*, Lublin.
- Nowak E. (2014), *Stworzyć tekst. Uczniowska kompetencja tekstotwórcza w edukacji polonistycznej*, Kraków.

Prof. dr hab. STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, UMCS

Ile ojca, ile matki jest w polskiej ojczyźnie? – Jeszcze raz o roli danych etymologicznych w rekonstrukcji językowego obrazu świata

Autorka wychodząc z założenia, (1) że dane etymologiczne są relewantne etnolingwistycznie, (2) że zadaniem badań etymologicznych jest wykrycie pierwotnego znaczenia wyrazu (wskazanie pierwotnej motywacji semantycznej) i docieranie do świata wymarłego, ale jednocześnie

takiego, który jest częścią naszej współczesności, (3) że w analizach należy przerzucić punkt ciężkości z zainteresowań formalnych na szeroko pojętą semantykę (rekonstrukcję procesów konceptualizacyjnych towarzyszących nominacjom i odtwarzanie stojącego za słowami językowego obrazu świata), podejmuje analizę słownictwa nazywającego ojczyznę w polszczyźnie (*ojczyzna, patria, macierz*). W kolejności polską leksykę i jej podstawy onomazjologiczne konfrontuje z odpowiednim słownictwem w innych językach słowiańskich. Jest zdania – podobnie jak M. Wojtyła-Świerzowska (1998), że spojrzenie na semantykę całej grupy słów pozwala dotrzeć do podstawowej sytuacji kognitywnej, tj. do uogólnionego doświadczenia określonej wspólnoty językowo-kulturowej. Posiłkując się danymi słownikowymi oraz opracowaniami na temat pojęcia ojczyzna w językach słowiańskich, wydobywa cztery „kody” leżące u podłoża nazw ojczyzny: (1) rodu i rodziny, (2) domu, (3) ojca i matki oraz (4) władzy i panowania. Stawia pytanie o koherencję tych kodów i wyłaniający się z nich obraz ojczyzny.

Bibliografia:

- Bartmiński Jerzy, 1993a, *Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 23–48.
- Bartmiński Jerzy, 2013, *Rola etymologii w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, „LingVaria” VIII, nr 2(16), s. 233–245.
- Damborský Jirí, 1993, *Ojczyzna w języku czeskim*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 167–176.
- Jakubowicz M. (1999), *Badania etymologiczne w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, 118–127.
- Popowska-Tabrska H. (2012), *Rola etymologii w kształtowaniu językowego obrazu świata*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 24, s. 155–171.
- Tołstaja Swietłana, 1993, *Ojczyzna w ludowej tradycji słowiańskiej*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 17–22.
- Wojtyła-Świerzowska M. (1998), *Kognitywizm w etymologii*, „Rocznik Slawistyczny”, t. LI, s. 17–30.

Dr. hab. TETIANA YASTREMSKA

I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine, Lviv

The dialectal worldview of Ukrainians: concept and context

The report will raise the issue of understanding dialectal worldview and point out the peculiarities of its modelling with the help of concepts. The basic theoretical principles of interpretation of the term concept will be defined and rethought in connection with the increased attention of modern scientists to these terms. The importance of the selection of sources that make analysing the concept and revealing its main meanings possible, which is essential for reflecting the worldview of native speakers, will be emphasized. In this aspect, the context in which the concept realizes its semantics is crucial.

The fragment of the Ukrainian dialectal worldview – its vertical axis connected with the opposition of concepts top/bottom – will be reconstructed based on the modelling of the semantic and word formation of dialectal phenomena. It describes the orientation of objects in space, as well as identifies the spatial qualification of an object, and models the coordinate system of the dialectal worldview.

The sources of the study are historical and regional dictionaries and texts, as well as linguistic atlases. As the study is based on an analysis of historical sources and manuscripts of the Ukrainian language from the 11th century onwards, semantic changes were recorded at different historical stages.

Will be accentuated on the importance of dialect material studying since it is what helps to restore the fragments of linguistic worldview, not verbalized in the literary language or the ancient writings of a culture. The members of different ethnic groups have been modelling their linguistic worldviews for years and decades based on their way of cognition, representing environmental features, everyday life, and traditions by using tools of their mother tongue, that is dialect.

Terminologijos gimimas: lenkų ir lotynų kalbų įtaka 1642 m. K. Sirvydo žodynui

Lietuvių kalbos raštijai žengiant pirmuosius žingsnius XVI–XVII amžiuje, turėjo būti užpildyta nemažai leksinių ir referencinių spragų, kadangi senoji pagonių lietuvių kalba turėjo atspindėti naujas kultūrinės realijas, atėjusias kartu su krikščionybės priėmimu ir kontaktais su lenkakalbiais. Šios užduoties pirmasis ėmėsi jėzuitų kunigas Konstantinas Sirvydas, 1629 m. parašęs pirmąjį lietuvių kalbos žodyną. Tiek Sirvydo 1642 m. „*Dictionarium trium linguarum*“, tiek slavizmai, lietuvių kalbotyroje turi ilgą tyrimų istoriją, tačiau nėra nei vieno straipsnio nagrinėjančio lenkų ir lotynų kalbų įtaką Sirvydo žodynui, arba klasikinių kalbų įtaką lietuvių kalbai apskritai. Rengdamiesi šiam pranešimui išanalizavome visas 14 598 Sirvydo žodyno lemas, suteikdami kiekvienai a) reikiamybės, b) kalbos, padariusios įtaką ir c) įtakos rūšies, žymes. Tirdami norėjome sužinoti, kuri kalba padarė didesnę įtaką žodžiams, kurių iki tol lietuvių kalboje nebuvo. Taip pat išanalizavome koku būdu Sirvydas vedė naujus konceptus į lietuvių kalbą – skolindamasis, kurdamas vertinius ar kurdamas originalias lemas.

Literatūra

- Grant, A.P. ed., 2020. *The Oxford Handbook of language contact*. Oxford University Press. *Loanwords in the world's languages: a comparative handbook*. Haspelmath, M., & Tadmor, U. ed., Walter de Gruyter, 2009.
- Pakalka K. 1964. Pirmasis lietuvių kalbos žodynas (*Konstantino Sirvydo «Dictionarium trium linguarum», 1629*): Disertacija filologijos mokslų kandidato laipsniui įgyti, Vilnius.

SZYMON GRABIŃSKI, UJ

**Uwagi o działalności Jana Karłowicza na Litwie
[na podstawie pierwszych listów Jana Karłowicza
do Mieczysława Dowojny-Sylwestrowicza
(Mečislovas Davainis-Silvestraitis)]**

Wystąpienie prezentuje rezultaty analizy 67 wiadomości wysłanych przez Jana Karłowicza do Mieczysława Dowojny-Sylwestrowicza w latach 1883–1896. W korespondencji etnograf opisuje m.in. proces przygotowywania własnej mitologii litewskiej, poglądy dotyczące litewskiego odrodzenia narodowego, pracę nad czasopismem „Wisła”, redakcję i wydanie *Podaiń žmujdzkich* w serii publikacji tego periodyku. Z listów wyłania się obraz lingwisty jako żywo zainteresowanego lituanistyką organizatora badań naukowych i recenzenta najnowszych publikacji. Referat został przygotowany w ramach projektu badawczego *Jano Karlovičiaus tautosakos rinkimo ir tyrimo metodai* finansowanego przez *Lietuvos mokslo taryba* i zrealizowanego na Uniwersytecie Wileńskim (sygnatura P-SV-23-110).

Prof. dr. BIRUTĖ JASIŪNAITĖ, Doc. dr. JELENA KONICKAJA, VU

**Antropomorfinės žvaigždžių metaforos
lietuvių ir rusų poetiniuose tekstuose**

1. Tęsdamos anksčiau pradėtą kognityvine metodika grindžiamą tyrimų ciklą, kuriame jau aptartos daiktiškosios ir biomorfinės (augalinės) žvaigždžių metaforos, vartojamos lietuvių ir rusų profesionalioje poezijoje, šį kartą plačiau apžvelgsime populiarius, abiejų tautų poetams įprastus perkeltinės reikšmės pasakymus, atitinkančius bazinės metaforos modelį žvaigždė – žmogus.

2. Pagal kalbos dalį, kuriai priklauso pagrindinis perkeltinės reikšmės pasakymo žodis, tokio pobūdžio metaforos skirtingos į daiktavardines ir veiksmažodines. Bene pagrindinės abiejų kalbų daiktavardinių metaforų grupės yra šios: žvaigždė (žvaigždynas) – *artimas giminitis* (*sesuo, duktė, brolis, sūnus, vaikas, anūkas*), žvaigždė – *aukšto socialinio statuso žmogus* (*karalienė, karalaitė, princas, kalifas*), žvaigž-

dė (žvaigždynas) – *tam tikros profesijos, socialinio sluoksnio atstovas (valstietis, karys, medžiotojas, sargas, vagis, burtininkė)*. Rusų poetų eilėraščiuose dar skirtinas ir pogrupis žvaigždė – *tam tikrą veiksmą ar vaidmenį atliekantis, tam tikrų savybių turintis žmogus (klajūnas, liudininkas, žinianešys, gražuolė, viešnia)*. Lietuviškuose tekstuose tokių atvejų neaptikome.

3. Pakankamai dažnai lietuvių ar rusų poezijos metaforinėje sistemoje žvaigždės interpretuojamos kaip gyvos būtybės (tikėtina, žmogaus) kūno dalys, rečiau – kūno išskyros. Dažniausios šios grupės metaforos – žvaigždės – *akys* ir žvaigždės – *ašaros*, plg. liet. *danguis negęsta akys sidabrinės; tarsi ašara krito žvaigždė* ir rus. *светила, как живые очи; слезою светлой искрится звезда*. Lietuvių poetiniuose tekstuose antropomorfizuotos žvaigždės gali turėti *galvą, veidą, nugarą, kojas, plaukus*, atitinkamai rusų autorių eilėraščiuose – *veidą, nugarą, garbanas, ūsus*. Jų poetinėje tradicijoje, skirtingai, negu lietuvių, dažnai minimos ir žvaigždžių blakstienos: *звезд лохматые ресницы*.

4. Abiejų tautų poezijos metaforinėje sistemoje žvaigždėms priskiriama tik žmogui būdinga veikla: muzika, šokis, sugebėjimas kalbėti. Lietuvių poetai vartoja pasakymus žvaigždžių *psalmė*, žvaigždžių sutartinė, žvaigždžių tolina daina, plg. rus. *пение звезд* ir ypač dažnai – *хор звезд*. Atrodo, kad lietuvių poezijos žvaigždės labiau linkusios į muzikos žanrų įvairovę. Danguis šviesuliai gali ir groti muzikos instrumentais (plg. *kastanjetėmis tarška žvaigždynai* ir *Гремуче, звезд бубенцы!*). Jiems būdinga ir šokti, eiti ratelius (plg. *pro žvaigždžių ir mėnesio šokį* ir *хороводом ночь водила начертания светил*). Antropomorfizuotos žvaigždės kalba ir meldžiasi (plg. žvaigždžių malda; žvaigždynų žodžiai ir *таинственная речь и звезд, и тишины; жестоких звезд соленые приказы*).

5. Iš veiksmožodinių šios grupės metaforų bene populiariausia žvaigždės žiūri, kuri, be abejo, semantiškai glaudžiai susijusi su daiktavardine metafora žvaigždės – *akys*: plg. liet. žvaigždžių akys žvelgė į mane ir rus. *звезды с ясного неба глядят*. Esama ir kitų bendrų perkeltinės reikšmės pasakymų: plg. liet. žvaigždės *mirksi, užsnūdo, krūpčioja, taudosi* ir rus. *звезды мерцают, спать ложатся, затрепетали, совершают купанье*. Įdomu, kad abiejose poetinėse tradicijose

jose žvaigždēs netgi gali pasiūlyti išgerti: plg. liet. *su žvaigždėm susidaužus, išgerti už būsimą derlių* ir rus. *Поднеси ковшом, Медведица, бражки сладкой и хмельной*.

6. Aiškiai matyti, kad pagrindiniai modelio žvaigždė – žmogus realizavimo atvejai dviejose poetinėse tradicijose iš dalies sutampa. Vis dėlto konstatuotina, kad konkretūs šios bazinės metaforos pavyzdžiai kiekviename semantiniame pogrupyje gali skirtis. Įdomu, kad kai kurios metaforos, pvz., žvaigždės – giminaičiai, turi senas tradicijas tautosakoje. Kita vertus, konkrečios bazinės metaforos variantai atskleidžia ir poetų individualybės bruožus.

Dr. TOMASZ JELONEK, UJ

System wartości mieszkańców tradycyjnej wsi utrwalony w nieoficjalnych nazwach własnych

Głównym celem referatu jest analiza systemu wartości mieszkańców tradycyjnej wsi utrwalonego w nieoficjalnych nazwach własnych. Materiał badawczy stanowią różnego rodzaju propria funkcjonujące głównie w polszczyźnie mówionej mieszkańców wiejskich mikrowspólnot, np. nazwy części wsi i przysiółków, mikrotoponimy, nazwy kapliczek i krzyży przydrożnych. Wspomniany materiał onimiczny zgromadzono w latach 2011–2023 w trakcie nieoficjalnych rozmów z najstarszym i średnim pokoleniem gminy Wręczyca Wielka położonej na północy województwa śląskiego w powiecie kłobuckim. W analizie wykorzystano także różnego rodzaju dane etnograficzne, np. podania, przekazy, historie i legendy.

W pierwszej części referatu zwrócono uwagę na to, że nazwy własne jako zbiór mogą być dla „prostego człowieka” wartością. Mogą także zawierać ładunek aksjologiczny i być przez to odbiciem systemu wartości mieszkańców tradycyjnej wsi (por. Lech-Kirstein 2015a: 199). W kolejnej części referatu – na przykładzie zgromadzonego materiału onimicznego – omówiono wartości zakrzeplę w nieoficjalnych nazwach własnych (m.in. wiara, religijność, praca, rodzina, patriotyzm, męczeństwo, tradycja).

Zarys bibliografii

- I Międzynarodowy Kongres Etnolingwistyczny*, t. 4: *Nazwy wartości i koncepcje kulturowe. Hierarchie i rekonstrukcje*, 2022, red. S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka, Lublin.
- Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, 2004, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Język. Wartości. Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, 2006, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Lech-Kirstein D., 2015a, *Nazwa własna jako nośnik wartości (na przykładzie śląskich nazw)*, [w:] J. Nocoń (red.), *Język a edukacja*, t. 4: *Wychowanie językowe*, Opole, s. 199–211.
- Lech-Kirstein D., 2015b, Świat wartości w śląskich nazwach geograficznych, „*Polonistyka. Innowacje*” nr 2, s. 103–114.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Warszawa.
- Rzetelska-Feleszko E., 2006, *W świecie nazw własnych*, Warszawa–Kraków.

Doc. dr. RŪTA KAZLAUSKAITĒ, VU, Šiaulių akademija

Žydinčios purienos vaizdinys lietuvių poezijoje

Kalboje užfiksuotas per šimtmečius susiklostęs žmonijos supratimas apie pasaulį. Konkretiems tikrovės objektams priskiriamos ypatybės ir egzistavimo būdai atsiskleidžia išanalizavus pasakymų reikšmes (Bartminsky, Tokarsky 1986, 72). Pranešime aptariamas žydinčios purienos vaizdinys, kurį pateikia lietuvių autorių poezija. Tyrimas remiasi 141 eilėraščiu.

Žydinčios purienos vaizdas eilėraščiuose – tikroviškas. Labiausiai pabrėžiamos rega suvokiamos augalo ypatybės. Poetai dėmesį sutelkia į šias augalo ypatybes: gaubtą žiedo formą, geltoną spalvą, vandens poreikį, dekoratyvumą, taip pat žiedų išsiskleidimo ir žydėjimo momentus, svarbą žmogui. Formos, spalvos ir gebėjimo judėti ypatybės, aptariant žydėjimą, yra reikšmingos (Kazlauskaitė 2014, 88).

Dažniausiai kalbama apie neapibrėžtą augančių purienų kiekį, kiek rečiau apie jų grupes: minimi purienų būriai, glėbiai, puokštės, salos, debesėliai.

Purienos asocijuojamos su gyvomis būtybėmis: moterimis, žąsiukais, pėdomis, kasomis; šviesos ir šilumos šaltiniais: ugnimi, liepsnelėmis, saule, žvaigždėmis, planetomis, žiburiais, sietynais; auksu; skysčio dariniais ir formomis: putomis, burbulais, kriokliais, lašeliais; žmonių sukurtais gelsvos, geltonos ar rusvos spalvos dirbiniais: alumi, kepalais, vėliavomis, taurėmis, karūnomis. Purienu augavietės poezijoje – ežerai ir paežeriai, upeliai ir paupiai, lankos, atabradai, pakrantės, slėniai, šlaitai ir pašlaitės; grioviai ir pagrioviai; pelkės, raistai, balos ir pabalai; pievos ir papieviai; laukai ir galulaukės. Žydėjimo laikas – pavasaris, gegužės mėnuo. Auksines purienas lanko bitės, Žemės Sodininkas purienoms supina kasas, pavasaris ir vėjas jas barsto, saulė taupo kaip auksą, o žemėje dangaus kūnai pabyra purienų žiedais.

Moterys ir vaikai brenda prie purienų, gėrisi jomis: glosto ir uosto, skina, kad nusipintų vainiką, juo ar žiedu pasipuoštų. Žvelgiant idėjų lygmeniu, purienos yra kerai, malonios akimirkos, ilgesys, vaikystės dienos, pilnatvės ir saulės jutimas.

Literatūra:

Bartminsky Jerzy, Tokarsky Ryszard, 1986, *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [w:] *Teoria tekstu*. Zbiór studiów, red. Teresy Dobrzyńska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 65–81.

Kazlauskaitė Rūta, 2014, Žydinčios saulėgražos vaizdiny Lietuvių poezijoje. *Res Humanitariae* 16, p. 86–107.

Dr. JELENA KIREJEVA, dr. MIROSLAV STASILO

Lithuanian and French Politicians as the Target of Negative Emotions

The present comparative research falls within the realms of cultural linguistics and computer-mediated communication (CMC). It focuses on the cultural conceptualizations of negative emotions instantiated in linguistic online content produced by Lithuanian and French Internet-users on a number of Internet forums as a response to certain actions undertaken by Lithuanian and French politicians.

The study aims at: 1) identifying the ways negative emotional responses are conceptualized/categorized within the Lithuanian and French cultural contexts through the identification of underlying cultural metaphors and metonymies as well as other lexical-grammatical choices; 2) comparing the identified ways and establishing cultural particulars.

The ethnolinguistic method with the elements of cognitive and computer-mediated discourse analyses was applied in the research. The collected samples (posts/comments; approx. 4000) were analyzed in the theoretical framework of Cultural Linguistics, Conceptual Metaphor theory, Extended Conceptual Metaphor theory, as well as the Metaphor scenario theory (Gibbs 2011, Herring 2004, Kövecses 2010, 2015, 2020, Lakoff and Johnson 1980, Sharifian 2017).

The research data revealed the fact that in the majority of cases negative emotions are ontologized implicitly. It can be claimed that when expressing hate or anger towards Lithuanian and French politicians, Internet-users tend to denigrate and dehumanize the target. The examples provided below appear to be in line with the definition of hate, since it is described as a hostile feeling directed toward another person or group that consists of malice, repugnance, and willingness to harm and even annihilate the object of hatred. It is a motive based on devaluing the other and is associated with the goal of destroying the other's well-being. Thus, for example, HATE and ANGER, being the target domains, are conceptualized through the mapping with the MEDICINE as a source domain: LITHUANIAN/FRENCH POLITICIANS ARE AN INFECTIOUS DISEASE/PARASITE, as in "*The Seimas roundworms wouldn't calm down*", which implies that Lithuania as a country and an organism should get rid of such politicians: "*They have to be discarded to a political landfill*", or "*The French will have to choose between the plague and cholera*" implying that French politicians are extremely harmful and deadly to the country. The fact that the politicians' abilities and functions they fulfill are devalued can be captured by the underlying metaphor LITHUANIAN/FRENCH POLITICIANS ARE PRETENDERS/ARTISTS with the source domain ENTERTAINMENT (CIRCUS)/ART (LITERATURE) being drawn extensively in both samples. The politicians are referred to as "clowns", "puppets", "the naked king". The

Lithuanian sample has yielded a number of animalistic metaphors, which should be attributed to cultural particulars alongside with the extensive use of obscene vocabulary and pejoratives, which are almost never used in the French sample. Such Lithuanian culture-particular examples as “*I feel sick because of these freaks*” should be viewed as the representative cases of the general conceptual metonymy EFFECT OF EMOTION FOR THE EMOTION. Thus, UNPLEASANT VISCERAL SENSATION FOR AN UNPLEASANT EMOTION, or NAUSEA FOR DISGUST, which, in its turn is congruent with the research into emotion-related bodily states reflecting the changes in one’s skeletomuscular, neuroendocrine, and autonomic nervous systems which report that sensations in the digestive are indicative of disgust.

References:

- Gibbs, Raymond W. 2011. *Evaluating Conceptual Metaphor Theory. Discourse Processes*, 48 (8), 529–562.
- Herring, Susan. 2004. *Computer-mediated discourse*. In D.Tannen, D. Schiffrin, & H.Hamilton (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* pp. 612–634. Oxford: Blackwell.
- Kövecses, Zoltan. 2010. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: OUP.
- Kövecses, Zoltan. 2015. *Where Metaphors Come From*. Oxford: OUP.
- Kövecses, Zoltan. 2020. *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge: CUP.
- Lakoff, George and Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live BY*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sharifian, Farzad. 2017. *Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language*. John Benjamins Publishing Company.

Dr. KATARZYNA KONCZEWSKA, IJP PAN

Magia i demonologia ludowa w językowym obrazie świata pogranicza polsko-białorusko-litewskiego

W centrum naszej uwagi będzie północno-zachodnie pogranicze polsko-białorusko-litewskie będące w latach 1413–1939 częścią historycznego powiatu grodzieńskiego; po II wojnie światowej znalazło się ono

w granicach różnych państw: Białorusi, Polski i Litwy. Przygraniczne usytuowanie uniemożliwiło systematyczne badania tych terenów, będących unikatowym arealem wielokulturowym. Długie współistnienie różnych grup etnicznych, wyznań i kultur (białoruskiej, litewskiej, tatarskiej, żydowskiej, polskiej) pozostawiło swój ślad w językowym obrazie świata subregionu. W 1877 r. Michał Federowski pisał o historycznej Grodzieńszczyźnie, że tereny te “ze wszystkich dzielnic dawnej Polski Białoruś wraz z Rusią Litewską najmniej pod względem etnologicznym zbadane zostały” (Federowski 1902: VII). Adolf Dygasiński w recenzji na *Podania i bajki ludowe zebrane na Litwie* (Karłowicz 1887) podkreślił wartość utrwalenia magii ludowej: „Przeglądamy się w tym pogodnym świecie naiwnej fantazji, odnajdujemy elementy wiary ludowej, odczytujemy pierwsze niejako kronikarskie zapiski poglądów etycznych, społecznych i wyobrażeń o budowie świata” (Dygasiński 1888: 232). W swoim referacie prześlę poświadczenia magii i demonologii ludowej pogranicza polsko- białorusko-litewskiego od najstarszych XIX-wiecznych opracowań po współczesne badania terenowe, które prowadziłam w latach 2015–2021, a także na podstawie materiałów archiwalnych, w tym spuścizny Wandalina Szukiewicza.

Bibliografia

- Dygasiński A., 1888, *Podania i bajki ludowe, zebrane na Litwie*, staraniem Jana Karłowicza, „Wisła”, t. II, s. 231.
- Federowski M., 1877. *Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*. T. 1. Wiara, wierzenia i przesady z okolic Wołkowyska, Słonima, Lidy i Sokółki, Kraków, 1897. T. 2. Baśnie, przypowieści i podania ludu z okolic Wołkowyska, Słonimia, Lidy i Sokółki. Cz. 1, Baśnie fantastyczno-mityczne, Kraków 1902. T. 3. Baśnie, przypowieści i podania ludu z okolic Wołkowyska, Słonimia, Lidy i Sokółki. Cz. 2, Tradycje historyczno-miejscowe, oraz powieści obyczajowo-moralne, Kraków, 1903. T. 4. Przysłowia, żarciki, wyrażenia stałe oraz zagadki ludu, mieszczan i zagrodowców z okolic Grodna, Sokółki, Białegostoku, Bielska, Wołkowyska, Słonima, Nowogródka, Słucka, Lidy, Wilejki, Święcian i Oszmiany, Warszawa 1935.
- Filipczyńska T., 1998, Postacie demoniczne w „Ludzie białoruskim” Michała Federowskiego, „Acta Albaruthenica” 1, s. 129–143.

- Karłowicz J., 1887, Podania i bajki ludowe zbierane na Litwie, Kraków.
- Konczewska K., 2022, „Ratuję od zupełnego unicestwienia ślady naszej przeszłości, które zacierają się, nikną z dniem każdym»: Rękopisy Wandalina Szukiewicza jako nowe źródło do badań kontaktów językowych na pograniczu bałtycko-słowiańskim, „LingVaria” 17(1(33)), s. 259–271. doi: 10.12797/LV.17.2022.33.15.
- Szukiewicz W., materiały rękopiśmienne, LVIA, 1135/6/10. Виноградова Л. Н., 2000, Народная демонология и мифоритуальная традиция славян, Москва, Издательство „Индрик”; Дмитриев М., 1869, Собрание песен, сказок, обрядов и обычаев крестьян Северо-западного края, Вильна.

Dr. ILONA KULAK, UJ

Wartości i wartościowanie a ludowe nazwy roślin

Przypisywanie rzeczom wartości (pozytywnych lub negatywnych) towarzyszy człowiekowi od wczesnego dzieciństwa i wiąże się ściśle z jego działaniami, myślami, emocjami czy postawami. Znajduje więc siłą rzeczy odwzorowanie w języku (Kuryłowicz 2013, 143). Oznacza to, że badając słownictwo i teksty, pozyskujemy wiedzę na temat wartości i ich hierarchii. Język nie jest jednak tylko źródłem informacji o kulturowo uwarunkowanych wzorcach. Stanowi on jednocześnie narzędzie służące do wartościowania (Bartmiński 2003, 64–64). Środki przydatne do dokonywania ocen to m.in. wyrazy ogólnie wartościujące, takie jak *dobry* : *zły*, *właściwy* : *niewłaściwy*, słownictwo opisowo-wartościujące, obejmujące swoją treścią element bądź elementy znaczeniowe, ze względu na które dane słowo bywa nacechowane, np. *ładny* : *brzydki*, *mędrzec* : *głupiec*, konstrukcje słowotwórcze z ekspresywnymi formantami, np. *artykulisko*, *chłopisko* (Puzynina 2004, 185–186).

Doskonałym przykładem słownictwa wartościującego i przekazuującego wartości są fitonimy ludowe, por. *prawdziwy dzwonek* (‘Campanula patula’), *głuchy owies* (‘Avena fatua’), *psica* (‘Nardus stricta’), *piorunica* (‘Alchemilla pastoralis’). Informują one bowiem, zwykle w sposób pośredni, o pozytywnym/ negatywnym stosunku człowieka do poszczególnych elementów świata flory. Celem referatu jest zatem

z jednej strony ukazanie sposobów wartościowania roślin na przykładzie ich nazw, z drugiej strony – przedstawienie utrwalonych w tychże nazwach wartości. Nakreślone zostaną zarówno wartości przypisywane ziołom, jak i wartości, którymi kieruje się społeczność językowo-kulturowa posługująca się wspomnianym słownictwem.

W pierwszej części wystąpienia autorka wyróżni kilka typów fitonimów ze względu na środki językowe wyrażające ocenę roślin, a także stopień nacechowania aksjologicznego. Wskaże również zależności między rodzajami konstrukcji nazewniczych a właściwościami ziół: pozytywnymi (np. właściwości lecznicze, gospodarskie) oraz negatywnymi (np. właściwości odurzające, trujące). W drugiej części referatu zostaną natomiast omówione wartości wspólnoty „zmagazynowane” w znaczeniach nazw, a więc m.in. wartości egzystencjalne, materialne, gospodarcze, religijne. Podstawę materiałową analizy będą stanowić fitonimy, a także ich etymologie ludowe zgromadzone na północy Podhala w latach 2016–2017.

Values and valuation vs folk names of plants

Assigning values (positive or negative) to things accompanies a human from early childhood and is closely related to his actions, thoughts, emotions, and attitudes. As a consequence, it is naturally reflected in language (Kuryłowicz 2013, 143). It means that we gain knowledge about values and their hierarchy by examining vocabulary and texts. However, language is not only a source of information about culturally determined models. At the same time, it is a tool for evaluation (Bartmiński 2003, 64–64). Means useful for making assessments are: generally evaluative words, such as *dobry* : *zły*, *właściwy* : *niewłaściwy*; descriptive-evaluative vocabulary, including with its content a semantic element or elements, due to which a given word is marked, e.g. *ładny* : *brzydki*, *mędrzec* : *głupiec*; word formation structures with expressive formants, e.g. *artykulisko*, *chłopisko* (Puzynina 2004, 185–186).

A perfect example of evaluating vocabulary and conveying values are folk phytonyms, cf. *prawdziwy dzwonek* (‘*Campanula patula*’), *głuchy owies* (‘*Avena fatua*’), *psica* (‘*Nardus stricta*’), and *piorunika* (‘*Alchemilla pastoralis*’). The names inform, usually indirectly, about

the positive or negative attitude of humans toward individual elements of the world of flora. Therefore, the aim of the paper is, on the one hand, to show the ways of evaluating plants (the example of their names), and on the other hand – to present the values fixed in these names. Both the values attributed to herbs and the values that guide the linguistic and cultural community that uses the aforementioned vocabulary will be outlined.

In the first part of the speech, the author will distinguish several types of phytonyms due to the linguistic means expressing the assessment of plants, as well as the degree of axiological marking. It will also indicate the relationship between the types of names' structures and the properties of herbs: positive (e.g. medicinal, farming properties) and negative (e.g. intoxicating, poisonous properties). In the second part of the paper, it will be described the values of the community which are "stored" in the meanings of names, i.e. existential, material, economic, and religious values. The basis of the analysis will be phytonyms as well as their folk etymologies collected in the north of the Podhale region in 2016–2017.

Wybrana bibliografia:

- Bartmiński J., 2003, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Język w kręgu wartości*. Studia semantyczne, Lublin, s. 59–85.
- Kuryłowicz B., 2013, *Wartościowanie i wartości w tekście poetyckim (na przykładzie nazw kwiatów w liryce Młodej Polski)*, „Białostockie Archiwum Językowe” 13, s. 143–157.
- Puzynina J., 2004, *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka” 16, s. 179–189.

Prof. dr hab. HALINA KUREK, UJ

Wiejski dom jako wartość

Przedmiotem referatu jest *wiejski dom* – kluczowe pojęcie i centrum systemu wartości wiejskiej wspólnoty językowo-kulturowej (Bartmiński 1997: 11), rozumiany tu raczej jako „udomowione miejsce”, ponieważ

na wsi *dom* to nie tylko budynek mieszkalny, usytuowany w naturalnym, wiejskim krajobrazie, lecz także integralnie związane z nim zabudowania gospodarskie, podwórze oraz otaczająca je przyroda.

Wiejski dom postrzegam w tekście dwuwymiarowo – jako wartość materialną i społeczną (Bartmiński 1997: 14). Ponieważ posiada on własną podmiotowość, ową podmiotowość mają też elementy stanowiące o jego istocie: kuchnia, stół, piec, narzędzia rolnicze i gospodarskie, zwierzęta domowe oraz otaczająca dom przyroda. Najważniejszą częścią podmiotowości *wiejskiego domu* jest jednak człowiek, który, dzięki swym przodkom, został doń przypisany. W społeczne znaczenie omawianego leksemu wpisują się więc kolejne pojęcia: ojca, matki, rodziny, a także lokalnej wiejskiej wspólnoty.

W ostatnich dziesięcioleciach społeczno-kulturowe transformacje wiejskiej przestrzeni nieco zmodyfikowały wizerunek *wiejskiego domu*, ale nie zmieniły jego wartościowania – zawsze wysokiego i bardzo pozytywnego.

Bibliografia

Bartmiński J., 1997, *Dom i świat – opozycja czy współdziałanie*, [w:] *Dom w języku i kulturze*. Materiały z konferencji *Dom w języku i kulturze*, zorganizowanej w Uniwersytecie Szczecińskim przez Zakład Etnolingwistyki, w dniach 22–24 marca 1995 roku, G. Sawicka (red.), Szczecin, s. 11–22.

Dr. hab., prof. MAŁGORZATA MISIAK, UW_r.

„On jest Łemkiem więc kolory kwiatów łączy z kolorem nieba (W. Graban, *Na kołpaku gór*, 1991) – Próba rekonstrukcji łemkowskiego uniwersum tożsamościowego

Niniejszy referat, oparty przede wszystkim na badaniach własnych, ale również na istniejącej literaturze przedmiotu, jest próbą rekonstrukcji łemkowskiej tożsamości, na którą składa się suma poszczególnych identyfikacji etnograficzno-etnicznych. Łemkowskie uniwersum tożsamościowe, co przedstawiłam w swej pracy *Między Popradem a Oslawą. Tożsamość kulturowo-językowa Łemków w ujęciu etnolingwi-*

stycznym (Wrocław 2018), obejmuje cztery podstawowe płaszczyzny tożsamościowe: język, terytorium, religię oraz historię. Dokonana przeze mnie analiza została przeprowadzona z perspektywy uwikłań historyczno-społecznych Łemków, choć wykorzystane jako jej podstawa narracje można potraktować jako swoistą sieć dyskursów wyznaczonych przez ten sam podmiot. Wszystkie one (dyskurs wspomnieniowy, historyczny, religijny, polityczny, kulturowy czy etniczny) będą odbiciem łemkowskiego punktu widzenia.

Bibliografia

- Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2012.
- Misiak M., *Między Popradem a Oslawą. Tożsamość kulturowo-językowa Łemków w ujęciu etnolingwistycznym*, Wrocław 2018.
- tejtje, *Łemkowie. W kręgu badań nad mniejszościami etnolingwistycznymi w Europie*, Wrocław 2006.
- Niewiara A., *Kształty polskiej tożsamości. Potoczny dyskurs narodowy w perspektywie etnolingwistycznej (XVI-XX w.)*, Katowice 2009.
- Trzeszczyńska P., *Łemkowszczyzna zapamiętana. Opowieści o przeszłości i przestrzeni*, Kraków 2013.

Prof. Dr. hab. ALEKSANDRA NIEWIARA, Uniwersytet Śląski,

Jednostki tekstu jako jednostki kultury i jednostki pamięci zbiorowej

W referacie zostanie poruszona tematyka dziedziczenia informacji kulturowej. Teoretyczne podstawy stanowią koncepcję kulturomów Els Oksaar, słów kluczy kultury Anny Wierzbickiej oraz memów, rozumianych jako replikatory informacji kulturowej. Celem szczegółowym jest ukazanie stałości, mutacji oraz selekcji informacji kulturowej w kulturze polskiej. Materiałem egzemplifikacyjnym są teksty dwudziestowiecznego polskiego barda „Solidarności” Jacka Kaczmarzkiego. Teksty jego pieśni, z jednej strony, przekazują i utrwalają jednostki pamięci zbiorowej polskiego społeczeństwa kumulujące doświadczenia wielowiekowej historii, z drugiej strony, same stają się źródłem nowo powstających idei. W obu wypadkach można w pio-

senkach Kaczmarzkiego wyodrębnić dyskretne jednostki tekstowe, które nawiązują do znanych tematów polskiego dyskursu publicznego (historycznego i aktualnego) oraz przetwarzają je nie tylko pod względem oryginalnych realizacji poetyckich, ale także – modyfikują je przez osadzenie w nowym kontekście kulturowym.

Bibliografia

- Będkowska-Kopczyk Agnieszka, w druku, *Kulturemy w utworach muzycznych Vlatka Stefanovskiego*, Katowice.
- Boroch Piotr, 2016, *Siedem bram memetyki*, Warszawa: Bel Studio.
- Kaczmarzski Jacek, 2017: *Między nami. Wiersze zebrane*, Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Oksaar, Els, 1988, *Kulturemtheorie. Ein Beitrag zur Sprachverwendungs-forschung*, Göttingen: Vandenhoeck.
- Wierzbicka Anna, 1997, *Understanding Cultures through Their Key Words. English, Russian, Polish, German and Japanese*, Oxford–New York: Oxford University Press.

Dr. hab. MARTA NOWOSAD-BAKALARCZYK, UMCS

Plurale tantum vs. rzeczownik dwuliczbowy – (kon)tekstowe wyznaczniki statusu jednostki językowej

Przedmiotem opisu są polskie jednostki językowe typu *akta*, *baty*, *cynaderki*, które powstały w drodze derywacji semantycznej, polegającej na leksykalizacji określonego znaczenia związanego z formą pluralis rzeczownika dwuliczbowego (*akt*, *bat*, *cynaderka*). Np. od występującej w formach liczby pojedynczej i mnogiej nazwy *bat* («rzemień lub sznur na pręcie, używany do popędzania zwierząt, dawniej także narzędzie kary» WSJP PWN) wywiedziona została (wskutek przesunięć metonimicznych i metaforycznych) występująca tylko w liczbie mnogiej nazwa *baty* (1. «kara wymierzona za pomocą bata, bicie batem»; 2. «porażka, niepowodzenie; także: krytyka, nagana» WSJP PWN). Forma pluralis *baty* może zatem być nośnikiem sensu „liczbowego” ‘więcej niż jeden’: informacji o mnogości narzędzia lub mnogości uderzeń tym narzędziem (razów), ale też może być takiego sensu

pozbawiona w przypadku przesunięcia metaforycznego od „kara fizyczna (i ból nią spowodowany)” do „kara w sferze psychicznej spowodowana negatywną oceną, niepowodzeniem”. W praktyce oznacza to konieczność rozpoznawania, który sens – dosłowny, metonimiczny czy metaforyczny – jest wyrażany w danym akcie komunikacji. W referacie ukazane zostaną (kon)tekstowe wyznaczniki procesów zarówno tworzenia (powstawania i leksykalizacji), jak też identyfikowania sensów wiązanych ściśle z formą *pluralis*, w szczególności zaobserwowane regularności derywacji semantycznej tzw. fakultatywnych *pluralia tantum* (Friedelówna 1968) oraz warunki sprzyjające powstawaniu i utrwalaniu takich nazw.

Bibliografia i źródła:

Friedelówna T. (1968), *Kategoria plurale tantum w języku polskim*, Toruń. WSJP PWN – (2019). *Wielki słownik języka polskiego*. Wersja USB Flash Drive, <https://tiny.pl/w6wsd>

Prof. dr hab. ANNA PAJDIŃSKA, UMCS

Utwór poetycki – niezwykle tekst

W pierwszej części referatu zostanie omówiona swoistość tekstu poetyckiego, polegająca na tym, że wszystkie jego elementy, nawet te, które tradycyjnie traktowało się i traktuje jako formalne: składniki struktury wersyfikacyjnej i brzmieniowe, kształt graficzny, formy przypadkowe czy konstrukcje składniowe, mają swój wkład w konstruowanie całościowego sensu. Wszystkie elementy tworzą niepowtarzalny układ i wzajemnie na siebie oddziałują, a zapis nie jest czymś obojętnym także dlatego, że jego odrzucenie prowadzi do “odpoetycznienia” tekstu, zbliża go do tekstu niepoetyckiego czy wręcz z nim utożsamia. Tekst poetycki zostaje więc stworzony wyłącznie dla treści, które wyraża, inaczej niż teksty niepoetyckie – dopuszczające różne sposoby przekazywania tej samej treści. Ponieważ w wierszu wszystko może być nasemantyzowane, analiza jego ukształtowania jest zawsze potrzebna, szczególnie ważna staje się jednak wtedy, gdy pewne sensy są zaszyfrowane w strukturze językowej. Mogą one wspierać

to, co zostało powiedziane na niższym poziomie nadawczym, mogą to w niewielkim stopniu modyfikować, ale mogą być również zasadniczo odmienne.

Druga część referatu będzie stanowiła swego rodzaju ilustrację tez ogólnych. Zostanie w niej przedstawiona analiza dwóch utworów: *Spójrzmy prawdzie w oczy* Stanisława Barańczaka i *Nie spojrzmy prawdzie w oczy* Urszuli Koziół, u których podstaw leży ten sam zwrot frazeologiczny, odmiennie jednak wykorzystany.

Bibliografia:

- R. Jakobson, *W poszukiwaniu istoty języka*, t. 1-2, wybór, red., wstęp M. R. Mayenowa, Warszawa 1989.
- J. Łotman, *Struktura tekstu artystycznego*, przeł. A. Tanatalska, Warszawa 1984.
- J. Mukařovský, *Wśród znaków i struktur. Wybór szkiców*, wybór, red., wstęp J. Sławiński, Warszawa 1970.

Dr. JÜRATĖ PAJĖDIENĖ, LKI,

Sugretinus dviejų K. Fabiani pamokslų apie kalbėjimo nuodėmes tekstą (1783) ir K. Lukausko (1797) bei J. A. Pabrėžos (1824) rankraščiuose randamus jo vertimus

Karolio Fabiani (1716–1786) knygos *MISSYI APOSTOLSKIEY CZĘŚĆ II. [...] NAUKI Z PRZYKAZAN BOSKICH O POWINNOŚCIACH ŻYCIA CHRZEŚCIANSKIEGO [...]* (FMA 1783) populiarumą lietuviškoje XVIII a. pb. – XIX a. pr. aplinkoje rodo 1797 m. Kiprijono Lukausko (1757–1815) surašytas *Pamokslas Isz Prisakimu Dieva Ape Pawinascias Giwenima Krikscioniszka [...]* (LP I–II; 1–310 p.) (daugiau apie Lukausko rankraščio originalus žr. Pajėdienė 2022 a, b). Du nurodytos Fabiani knygos pamokslai – *Nauka XXVIII. z Przykazania Boskiego Ofmego. Nie bėdiefz mowit fałszywego świadectwa przeciwko bliźniemu fwemu* (FMA 457–469) ir *Nauka XXIX. o Obmowach i innych iężycznych grzechach, do tego Przykazania Boskiego, Ofmego należących* (FMA 470–489) – turi ne tik beveik pažodžiui pateiktą lietuvišką vertimą Lukausko rankraštyje (LP 281–301), bet ir žemaitiškąjį Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos (1771–1849) užrašymą. Rinkinyje *PAMOKSLAY Wayringosy Materyjosy [...]*

nurodytus Fabiani tekstus Pabrėža buvo pasirinkęs pagrindu savo tęsiniam – dvi dienas 1824 m. Vėžaičiuose skaitytam – pamokslui *Apey griekus lyizówy* (PWM 203–228).

Pranešime bus kalbama apie Fabiani knygos *MISSYI APOSTOLSKIEY CZĘŚĆ II* 28-o ir 29-o pamokslų teksto pažodinį perteikimą Lukausko rankraštyje ir kūrybingą Pabrėžos vertimą bei gana retus abiejų – lietuviškojo ir žemaitiškojo – vertimų sutapimus, o taip pat aptariama kultūrinė neseniai atsiradusios pasirinktų tekstų sugretinimo galimybės svarba.

Šaltiniai

F MA – Fabiani Karol 1783: *MISSYI APOSTOLSKIEY CZĘŚĆ II. W KTOREY SIĘ PRZEKLADAŁĄ NAUKI Z PRZYKAZAN BOSKICH O POWINNOŚCIACH ŻYCIA CHRZEŚCIANSKIEGO. PRZEZ X. KAROLA FABIANIEGO KANONIKA KALISKIEGO, SZKÓŁ WYDZIAŁOWYCH ŁĘCZYCKICH KAZNODZIĘIĘ NAPISANE, PO RÓŻNYCH MISSYACH MOWIONE, I DO DRUKU PODANE. [...] w KALISZU, 1783. w Drukar ni J. O. Xcia Jmci PRYMASA, Ar cy-Biskupa Gnieźnieńskiego.*

LP – Lukauskas Kiprijonas 1797: Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo F1–D654 rankraščinio rinkinio *Pamokslas Isz Prisaķimu Diewa Ape Pawinascias Giwenima Kriķscioniszka* perrašas paskelbtas knygoje Karaciejus Juozas, par., 1996: Kiprijonas Lukauskas *Pamokslai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

PWM – [Pabrėža Ambroziejus, rašyta 1799–1834] Šepetytė Rita, par., 2020: *Pamokslai vairingose materijose, sakyti Ambroziejaus Pabrėžos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Dr. SILVIJA PAPAURĖLYTĖ-KLOVIENĖ, LKI,

(Ne)pavojingas miesčioniškumas

Lietuvių kalbos žodyne nurodoma, kad žodis *miesčioniškas* turi dvi reikšmes: *būdingas miesto gyventojui, miestiečiui*; *menk. susijęs su egoistiniais interesais, siauro akiračio*.

Pranešime pristatomo tyrimo tikslas – atskleisti, kaip lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje suprantamas miesčioniškumas ir kas gali būti būti apibūdinama kaip miesčioniška.

Tyrimo medžiaga – beveik 300 įvairių žodžio *miesčioniškas*, *-a* formų vartojimo pavyzdžių, kurie rinkti iš Kauno Vytauto Didžiojo universitete sudaryto Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno.

Tyrimas paremtas kognityvinei lingvistikai artimu požiūriu į kalbą – ji suvokiama kaip būdas iš kartos į kartą perduodamam pasaulio suvokimui pažinti (daugiau apie kalbos pasaulėvaizdį žr. Papaurėlytė-Klovienė 2007).

Peržiūrėjus visų žodžio *miesčioniškas*, *-a* formų vartojimo pavyzdžius padaryta išvada, kad gerokai dažniau šiuo būdvardžiu apibūdinami nematerialūs dalykai, pavyzdžiui, *atmosfera*, *gyvenimas*, *nusiteikimas*, *skonis*. Mažesnę dalį pavyzdžių sudaro tokie, kuriuose žodžiu *miesčioniškas* charakterizuojamas asmuo ar asmenų grupė, materialią formą turintis daiktas, pavyzdžiui, *baldas*, *butas*, *kambarys*, *kilimas*.

Miesčioniškais apibūdinamų tikrovės objektų pavadinimai yra klasifikuojami remiantis Leonido Černeiko pateikta tikrovės objektų klasifikacija į materialius ir nematerialius, t. y. tuos, kurie tiesiogiai suvokiami pojūčių organais, ir tuos, kurių suvokimas ir informacijos apie juos apdorojimas vyksta tik žmogaus sąmonėje (Černeiko 1997).

Literatūra

Černeiko Leonid 1997: Lingvo-filosofskij analiz abstraktnogo imeni. Moskva: MGU.

Papaurėlytė-Klovienė Silvija 2007: *Lingvistinės kultūrologijos bruožai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Prof. dr hab. DOROTA PAZIO-WLAZŁOWSKA, IS PAN

Alcest to mój kolega, który jest bardzo gruby i który ciągle je. **Koncept GRUBAS w serii opowiadań o Mikołajku R. Goscinnego i J. Sempégo jako tekście kultury**

Proponowany referat sytuuje się na pograniczu aksjolingwistyki i *fat studies*, przynależy do nurtu tzw. humanistyki zaangażowanej. W centrum naszego zainteresowania znajduje się koncept GRUBAS rekonstruowany na materiale zaczerpniętym z serii opowiadań o Mikołajku, które postrzegamy jako tekst kultury (por. Rygielska 2015).

Podjęta przez nas problematyka ciała – „chudości” i „grubości” – jest aktualna społecznie, niesie wiele emocji, ciało znajduje się bowiem w centrum naszej autokreacji, powszechnie dążymy do piękna i sprawności. Bycie szczupłym jest nie tylko modne, jest wartością promowaną przez środki masowego przekazu, lekarzy i celebrytów. Grubi odbierani są jako obcy, gorsi, brzydsi, niepasujący do idealnego obrazu ludzi zdrowych, szczupłych i odnoszących sukcesy, sytuowani są na marginesie tego, co społeczeństwo uważa za „normalne”. Doświadczenie społecznej opresji grubych wyznaczają między innymi poniżające stereotypy kulturowe, których ugruntowaniu w świadomości użytkowników języka sprzyjają między innymi obrazy utrwalone w tekstach kultury.

Źródło wykorzystanego przez nas materiału badawczego – opowiadania o Mikołajku – od początku, tj. od roku 1964, kiedy ukazał się pierwszy zbiór, cieszą się w Polsce dużym zainteresowaniem (Rogóż 2009). Należą do kanonu lektur szkolnych. Prezentowany w nich obraz GRUBASA nie jest zatem obojętny dla kształtowania stereotypu.

W referacie rekonstruujemy interesujący nas koncept zgodnie z metodologią lubelskiej szkoły etnolingwistycznej. Gruby jest charakteryzowany w aspekcie bytowym, fizykalnym, społecznym, psychicznym i psychospołecznym. Grubas bezustannie je, jedzenie, które uważa za najbardziej pożądane dobro i cel wszelkiej aktywności, determinuje jego zachowanie, przesądza o podejmowanych decyzjach.

Dziecięcy czytelnicy opowiadań, a do nich tekst jest adresowany, postrzegają prezentowany obraz jako naturalny i oczywisty. Nie zachowują wobec niego dystansu, trudno zresztą oczekiwać od nich krytycznego osądu przedstawianego wizerunku. Sprzyja to formowaniu negatywnego stereotypu GRUBASA. Ukształtowany w dzieciństwie między innymi przez teksty kultury (oprócz opowiadań o Mikołajku można wskazać inne utwory literatury dziecięcej, w których podkreślane jest „niedopasowanie” grubych bohaterów do otaczającej ich rzeczywistości) wizerunek GRUBASA obecny w świadomości dorosłych użytkowników języka trudno poddaje się zarówno rewizji, jak i redefinicji, wydaje się on prawdziwy i bezsprzeczny, przyznajemy mu status powszechnie akceptowanego, niepodważalnego prawa (por. Hołówka 1986).

Bibliografia:

- Hołówwka T., 1986, *Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku*, przedmową opatrzył M. Czerwiński, Warszawa.
- Rogóż M., 2009, *Nadwiślańskie ścieżki Mikołajka. Opowiadania René Goscinnego na polskim rynku wydawniczym*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia VII”, s. 231–244.
- Rygielska M., 2015, *O „tekście kultury”*, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” nr 1 (22), s. 27–43.

Prof. dr hab. ANNA PIECHNIK, UJ

Aksjologiczny wymiar PRACY w językowo-kulturowym obrazie świata mieszkańców polskiej wsi

Praca zajmuje jedną z naczelných pozycji w ludowym systemie aksjologicznym. W tradycyjnej społeczności wiejskiej najwyżę była ceniona praca fizyczna, a zwłaszcza – szczególnie bliska jej członkom – praca na roli. Wykonywanie pracy podlegało bardzo drobiazgowemu oglądowi i krytycznej ocenie. Najstarsze pokolenie mieszkańców polskiej wsi nadal jest nosicielem wspomnianego systemu wartości, a o poczesnym miejscu pracy w wiejskiej aksjosferze świadczy m.in. bogactwo funkcjonującego współcześnie nacechowanego słownictwa odnoszącego się do pracy. Obraz pracy (zwłaszcza pracy na roli) jest zróżnicowany pokoleniowo i niejednorodny, co referat postara się wykazać. Materiałem językowym wykorzystanym w referacie będzie przede wszystkim leksyka ekspresywna określająca człowieka ze względu na jego stosunek do pracy lub na sposób jej wykonywania. Analizie zostaną poddane zarówno apelatywne ekspresywizmy osobowe i nieoficjalne antroponimy wzbogacone o parafrazy motywacyjne, jak i fragmenty historii mówionych zgromadzonych podczas badań terenowych w Małopolsce.

Bibliografia

- Brzozowska M., 2009, *Etymologia i konotacja wyrazów praca i robota*, [w:] tejsze, *Etymologia a konotacja słowa. Studia semantyczne*, Lublin, s. 72–112.

- Gołdowski K., 2016, *Ekspresywizmy nazywające osoby źle pracujące w świetle zmian systemu aksjonormatywnego mieszkańców wsi (na przykładzie gminy Iwanowice)*, [w:] K. Sikora, B. Żebrowska-Mazur (red.), *Nasz język ojczysty: stan i współczesne tendencje rozwojowe*, Kraków, s. 112–129.
- Pelcowa H., 2009b, *Praca w wypowiedziach mieszkańców wsi*, [w:] W. Książek-Bryłowa, H. Duda, M. Nowak (red.), *Język polski. Współczesność-historia VII*, Lublin, s. 105–117.
- Pelcowa H., 2017, *Sakralizacja pracy i jej wytworów (na materiale gwarowym)*, [w:] A. Bałajewski, S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Łaskiewicz (red.), *Praca ludzka*, Lublin 2017, s. 309–324.

Dokt. DIANA PLACHOVIČIŪTĖ, VU, LLTI

Gaidys lietuvių ir slavų frazeologijoje

Šio pranešimo objektas – lietuvių ir kaimynų slavų (lenkų, rusų ir baltarusių) kalbų frazeologizmai, kuriuose minimas *gaidys* ir jo sinonimai. Pranešime išskiriami gaidžio įvaizdžio ypatumai lietuvių ir slavų frazeologijoje. Taip pat atskleidžiami kultūriniai reiškiniai, slypintys frazeologizmuose su dėmeniu *gaidys* ir jo sinonimais. Gaidys pasirinktas neatsitiktinai – tai vienas populiariausių naminių gyvūnų lietuvių ir slavų tradicinėje kaimo kultūroje. Jo pavadinimas pasižymi frazeologizmų gausa ir įvairove. Gaidžio įvaizdis dažniausiai pasitelkiamas apibūdinant žmogaus fizines ir psichines ypatybes, jo elgesį. Palyginti nemaža dalis lietuvių ir slavų frazeologizmų su *gaidžiu* taikomi vyriui. Juose išryškėja socialiniai vyro gyvenimo aspektai, stereotipinis bendruomenės požiūris į vyrą: išdidus, agresyvus, linkęs įsiskarščiuoti ir pradėti muštis dėl menkos priežasties.

Remiamasi D. Dobrovolskio ir E. Piirainen pasiūlyta Konvencionaliosios perkeltinės kalbos teorija (angl. *Conventional Figurative Language Theory*). Konvencionaliajai perkeltinei kalbai priskiriami konvencionalizuoti, t. y. pastovūs ir iš atminties atkuriami, perkeltinės reikšmės pasakymai, kaip antai, frazeologizmai. Teorijos autoriai mano, kad didelę dalį frazeologizmų galima paaiškinti tik atsižvelgus į kultūrą, kadangi jie neretai susiję su įvairiais kultūriniais reiškiniais, atspindi senąją pasaulėžiūrą, tradicijas ir papročius. Be to, kai kurie

frazeologizmai yra citatos iš kitų tekstų arba aliuzijos į tuos tekstus (Dobrovolskij, D., Piirainen E. 2021, *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, p. 443).

NIDA PODERIENĖ, LKI

Asmens reprezentacija paauglių rašytinėje kalboje

Pranešime analizuojama lenkų ir lietuvių mokomąja kalba mokyklų vyriausių progimnazijos klasių mokinių tapatybės ir vertybių raiška rašytinėje kalboje, aptariamai bendrumai ir skirtumai pagal namų kalbą ir lytį. Tiriamąją medžiagą sudaro 2019 m. šešiose mokyklose lietuvių mokomąja kalba ir 2021 m. dviejose mokyklose lenkų mokomąja kalba vykdytų kalbinių nuostatų ir kalbos vartojimo tyrimų metu sukaupti mokinių rašiniai tema „Susipažinkite, tai aš!“.

Atrenkant mokinių rašytinės kalbos atliktis naudotasi koduotų anonimiškai mokinių užpildytų klausimynų duomenimis apie respondentų amžių, lytį, namuose vartojamą kalbą (kalbas). Siekiant išskirti paauglių tautinės tapatybės savivokos dėmenis, į tiriamąją medžiagą įtrauktos rašytinės kalbos atliktys tų mokinių, kurie mokosi mokykloje lenkų mokomąja kalba ir namuose vartoja tik lenkų kalbą, ir mokinių, kurie mokosi mokykloje lietuvių mokomąja kalba ir namuose bendrauja lietuviškai. Į tyrimo imtį įtraukti vyriausių progimnazijos klasių (13–14 metų amžiaus grupės) mokinių darbai, nes šio amžiaus paaugliai jau turi aiškias preferencijas vertybių atžvilgiu, tautinę savimonę, aktyviai formuojasi savo socialinį tapatumą, perima mokyklos, bendruomenės, visuomenės kultūros normas.

Dr. VESLAVA ČIŽIK-PROKAŠEVA, LKI

Vokietės vaizdinys Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne

Vokiečių moters vaizdinys Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne gana visapusiškas, apie vokietes pasakojama fiziniu, psichologiniu, psichosocialiniu, socialiniu, lokalinu, buitiniu, biologiniu, ideologiniu ir religiniu aspektu. Iš DLKT pavyzdžių galima įsivaizduoti, kaip atrodo

vokietės, kaip jos mėgsta rengtis. Vokiečių charakterio bruožus, prigimtį, elgesį, jausmus rodo ne tik psichologinis, psichosocialinis ir socialinis aspektai, bet ir buitinis. Tačiau dažniausiai ši informacija pateikiama labai skurdžiai: tam tikros vokiečių savybės minimos tik po vieną kartą. Todėl yra sunku perteikti vokietės vidinio pasaulio vaizdą. DLKT labai daug kalbama apie vokiečių moterų veiklas, todėl aiškiai gali suvokti, kokie užsiėmimai joms yra arčiau širdies. Iš DLKT pavyzdžių matyti, kad vokietės yra laisvesnių pažiūrų, mažiau paiso dorovės normų. Plačiai pristatoma ir jų veikimo erdvė bei statusas visuomenėje. Apie religiją užsimenama tik keliuose sakiniuose.

Išnagrinėjus virš 900 DLKT grožinės ir negrožinės literatūros bei publicistikos tekstų pavyzdžių paaikškėjo, kad vokietės tekstyne dažniausiai pristatomos kaip sportininkės (lenktynininkės, krepšininkės, dviratininkės, tenisininkės, plaukikės); kaip mokantis, auklėjantis kitus asmuo (mokytojos, dėstytojos, mokslininkės, guvernantės, žurnalistės, psichologės); kaip asmuo, kuriantis ir perteikiantys grožį (rašytojos, muzikės, aktorės); kaip šviesiaplaukės, geraširdės, mylinčios, gražios mamos, žmonos, draugės; lytinio pasitenkinimo objektas; nacionalistė; bendradarbiaujanti su kitais, pripažįstama kitų, pasaulio žmogus.

Dr. VILIJA RAGAIŠIENĖ, LKI

Anytos ir marčios konceptai lietuvių ir slavų paribyje: panašumai ir skirtumai

Pranešime remiantis tarminiais žodynais, tektais ir kt. šaltiniais aptariami anytos ir marčios konceptai pietų aukštaičių ploto vakarinėje dalyje ir šios patarmės periferinėse šnektose, esančiose Lenkijoje ir Baltarusijoje. Pranešime gretinant vakarinių ir periferinių pietų aukštaičių šnektų medžiagą siekiama atskleisti šių konceptų panašumus ir skirtumus.

Anytos ir marčios sąvokos yra semantiškai konotuotos, aiškios be papildomo charakterizavimo (rasta nedaug tiesioginių jų apibūdinimų). Anytai ir marčiai būdingi tie patys negatyvūs (piktumas, nesugyvenamas būdas, tingėjimas) ir pozityvūs (gerumas, žmoniškumas, darbštumas) charakterio bruožai. Tiriamuose šaltiniuose jos dažniausiai

apibūdinamos kaip piktos ir blogos, rečiau – kaip mylinčios ir gerbiančios viena kitą, ypač retai – kaip linksmos ir gerai nusiteikusios. Neigiamą arba neutralų anytos ir marčios emocinį santykį patvirtina ir tiriamose šnektose palyginti retai užrašomų mažybinių formų *martelė*, *martukė* (*anytelė* paliudyta tik tautosakoje) vartosenos polinkiai.

Pietų aukštaičių pasaulėvaizdyje iki šiol išlaikyti agrarinei kaimo kultūrai būdingi anytos ir marčios vaizdinio aspektai. Tai iš dalies lemia tarminiam diskurse vyraujantys vyriausiosios kartos atstovų pasakojimai apie praeities realijas. Tarminiuose tekstuose ir patarlėse anytos ir marčios santykiai paremti opozicine samprata *savas / svetimias*, kurią atskleidžia ir jų lyginimas su motina ir dukra. Pietų aukštaičių vakarinėse šnektose anytos koncepte ryškiausiai matomas vyro motinos, marčios koncepte – sūnaus žmonos ir namų šeimininkės vaizdiniai. Periferinių šnektų anytos ir marčios konceptuose, be įprastų vyro motinos ar sūnaus žmonos, ryškiausias yra tautos atstovių vaizdinys, kiek silpnesnis namų šeimininkių paveikslas.

Prof. dr. hab. DOROTA KRYSZYNA REMBISZEWSKA, IS PAN

Makatka jako tekst kultury

Makatka – haftowana tkanina opatrzona napisem – stanowi dobrze znany tekst kultury, dawniej mocno zakotwiczony w codziennej estetyce. Jest ona znakomitym przykładem intertekstualnego przekazu rozmaitych treści, które zmieniają się wraz z przeobrażającą się rzeczywistością.

Makatka to także pewna wizja świata, przekazywana nadawcy w sposób dobrze znany odbiorcy, będąca sumą doświadczeń wielu pokoleń. Korzysta między innymi z zasobu polszczyzny potocznej i utrwalonych formuł językowych oraz dobrze znanych elementów kultury popularnej.

W referacie został przedstawiony repertuar motywów wykorzystywanych w tekstach makatek. Wskazano na istotne różnice między treściami zawartymi w makatkach wykonanych kilkadziesiąt lat wcześniej a makatkami współczesnymi, gdzie na plan pierwszy wysuwa się funkcja perswazyjna.

Zwrócono także uwagę, że współczesną formą przekazu, nawiązującą do fenomenu makatki, są memy internetowe.

Bibliografia

- Bartmiński Jerzy, 1991, Styl potoczny, [w:] *Język a kultura, Potoczność w języku i w kulturze*, t. 5, red. Janusz Anusiewicz, Franciszek Nieckula, Wrocław 1992, s. 37–54.
- Burkacka Iwona, 2016, *Intertekstualność współczesnej komunikacji. Memy a teksty kultury*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. 32, s. 75–91.
- Dąbrowicz Anna, 2019, *Fenomen kuchennej makatki*, [w:] *W kuchni. Kulturowe szkice o przestrzeni*, red. Aleksandra Krupa-Ławrynowicz, Katarzyna Orszulak-Dudkowska, Łódź, s. 175–190.
- Gonciarz Dominika, 2021, *Dobra gospodyni, dom szczęśliwym czyni* – *makatki kuchenne* [katalog wystawy: Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku], Słupsk.
- Piskorz-Branekova Elżbieta, 2016, *Mądrości i gadki z kuchennej makatki* [katalog wystawy], Toruń.

Dr habil. prof. ALENA RUDEKA, IS PAN

Litwa? Białoruś? Polska? Ojczyzna Białorusinów według tekstów

Raport poświęcony jest reprezentacji pojęcia „ojczyzny”, jej nazw i profili w tekstach, przede wszystkim w literaturze emigracyjnej.

Historia Białorusi w XX i XXI wieku wpłynęła na treść pojęcia „ojczyzna”. Fala pierwszego białoruskiego renesansu na początku XX wieku i powstanie Białoruskiej Republiki Ludowej w 1918 roku przyniosły uzasadnione nadzieje na niepodległość narodowo-państwową i jasne rozumienie „ojczyzny” – własnej, niepowtarzalnej, bezcennej Białorusi.

Jednak właśnie w tym czasie ujawniają się główne sprzeczności charakterystyczne dla białoruskiego konceptu „ojczyzny”: niestabilna nazwa regionu i niewyraźne cechy kompozytowe. Cechy te zostaną omówione w referacie.

Bogatą spuścizną tekstową pozostawili przedstawiciele inteligencji – humaniści, którzy wiele zrobili dla odrodzenia narodowego. Część tego dziedzictwa jest publikowana, część jest dostępna tylko w zasobach internetowych. Teksty te obejmują poezję, dziennikarstwo i wspomnienia. W nich ojczyzna jest tematem wiodącym, nie narzucanym „z góry”, ale bardzo żywym. Widać, że autorzy dużo myśleli

o losach ojczyzny i o tym pisali. Różnie nazywali tę ziemię i siebie: Rusinami, Litwinami, Białorusinami, Krywiczami, Polskimi Białorusinami itp. Teksty przedstawiają także różne poglądy na Białoruś i pojęcie ojczyzny – profile pojęciowe.

Prof. dr KRISTINA RUTKOVSKA, VU

Jakiego rodzaju tekstem jest paratekst?

Paratekst – termin, zaproponowany w latach osiemdziesiątych XX wieku przez francuskiego teoretyka literatury Gérarda Genette’a (1987), był określany jako niezbędny akompaniament tekstu podstawowego i jednocześnie jako miejsce transakcji autora i wydawcy z czytelnikiem. Charakteryzując paratekst, badacz wymienia wszystkie części składowe dzieła drukowanego: „...książka w swoich przedsiionkach (*vestibule*) mieści kartę z imieniem i nazwiskiem autora tekstu oraz tytuł, motto, dedykacje, tytuły rozdziałów i podrozdziałów, przypisy, wstępy i zakończenia, ale także ilustracje, tabele, indeksy i zestawienia, noty wydawnicze na czwartej stronie okładki, informacje wydawców lub cenzorów na skrzydełkach obwoluty”. Ujmuje on paratekst w kilku aspektach: przestrzennym, temporalnym (uwzględnia różne edycje dzieła), substancjalnym, pragmatycznym, funkcjonalnym. Iwona Loewe, badaczka paratektu, zaznacza, że „paratekst w stosunku do dzieła ma status podobny do gościa przy swym gospodarzu albo niewolnika przy swym panu. Pełni więc funkcję pomocniczą, zależną, często drugorzędną”.

Analizując części składowe paratektu w postylli Konstantego Szyrwida „Punkty kazań”, chcielibyśmy się odnieść do tego ostatniego twierdzenia krytycznie i pokazać doniosłą wartość paratektu w utworach parabiblijnych, a analizując paratekst w kazaniach innych autorów, np. Wujka i Daukszy, zastanowić się nad rolą paratektu w utworach wielojęzycznych i przekładowych, przedstawić podstawowe typy tego rodzaju „dodatków” do tekstu. Szczególny rodzaj paratektu jest obecny w konspekcie wykładów biblijnych Szyrwida, spisanych przez jego ucznia Adama Pęskiego. Zakładamy, że jest to po części komentarz naukowy do tłumaczenia Biblii, jego dokładną charakterystykę możemy obecnie przedstawić tylko wstępnie, bowiem prace nad tym rękopiśmiennym zabytkiem dopiero zostały rozpoczęte.

Tarminiai žodynai kaip kultūros tekstai: kalbinis ir kultūrinis *kviečio* paveikslas

Pastaruoju metu daugiau etnolingvistų dėmesio sulaukia tarminiai žodynai, vis labiau pabrėžiama tarminių žodynų kaip kultūros tekstų reikšmė, nes jų rengėjai suvokia svarbiausią žodynų paskirtį dokumentuoti, saugoti ir viešinti esmines kultūros apraiškas. Didelė žodynų vertybė – iliustraciniai sakiniai, užrašyti iš gyvosios kalbos, fiksuojantys tam tikro laikotarpio žmonių gyvenimą: kasdienės buities ir švenčių detales, nuotaikų ir minčių kaitą, savitą pasaulio matymą ir vertinimą.

Pranešime dėmesys kreipiamas į žmogaus būties bei kultūros ryšį per KVIEČIO konceptą. Analizuojant lietuvių tarminių žodynų duomenis etnolingvistiniu aspektu, atsižvelgiama į visus žodžio straipsnyje esančius duomenis: kolokacijas, citatas, iliustruojančias antraštinio žodžio aplinką, sinonimus, antonimus, derivatus, frazeologizmus, paremijas ir kt. Iliustraciniai antraštinio žodžio sakiniai gali būti įvairių žanrų: paremijos, mįslės, užkalbėjimai, tikėjimai, dainos, pasakos ir pan.

Lietuvių tautos kultūroje kvietys pagal vertinimą yra turtingumo simbolis. Tautosakoje kvietys dažnai minimas su kitais javais: rugiais, miežiais ir avižomis. Jau senovėje žmonės kviečius vartojo maistui ir vaistams. Gydomosiomis savybėmis pasižymintys kviečiai naudoti liaudies medicinoje.

Kvietys gerbiamas kaip duoninis jervas, naudotas ne tik kasdienėje mityboje ir apeiginiams valgiams ruošti, bet ir kaip priemonė įvairioms ligoms gydyti. Liaudies medicinoje buvo pritaikyti ne tik kviečių grūdai, bet ir sėlenos, miltai. Kvietys svarbus ir tikėjimuose. Tikėta, kad kviečius reikia sėti delčioje, tai nepuls kirmėlės, be to, kviečiai, pasėti vakare be Saulės ir Mėnulio, nebūdavę kūrėti ir jų nepuldavę žvirbliai (*Sėt kviečius, kai nėra mėnulio, bo bus kūrėti kviečiai* KpŽ).

Taigi, tarminiai žodynai puikiai pasitarnauja atliekant leksinius semantinius tyrimus, paremtus kalbinio pasaulio vaizdo atskleidimo metodologija. Pranešime pabrėžiama, kad tarminis žodynas yra tam tikro žanro tekstas, atskleidžiantis kultūrinį žodžio funkcionavimo kontekstą.

Prieraišumo konceptas publicistikoje

Šio pranešimo objektas – prieraišumo samprata, remiantis skirtingomis *prieraišumas*, *prisirišimas* formomis publicistikoje. Tai, kad kalbant apie prieraišumą remiamasi ir skirtingomis daiktavardžio *prisirišimas* formomis, lėmė darbai, kur prieraišumas (prisirišimas) (angl. *attachment*) nagrinėjami psichologijos aspektu (plg. *inter alia* Stankevičiūtė 2012, 7; Andrikienė, Laurinaitis, Milašiūnas 2013, 137–156).

Struktūrinis požiūris į reikšmę derinamas su kognityviniu. Analizuojami žodžių tarpusavio ryšiai sakinyje ir žiūrima, kokia / kaip yra verbalizuojama prieraišumo koncepto dalis kaip lietuvių kalbos vartotojų sąmonėje glūdinti kintanti konceptuali informacija, mąstymo turinys (plg. *inter alia* Jakaitienė 2010, 17–18, 45–46, 50; Gudavičius 2009, 11–13; Rutkovska, Smetona, Smetonienė 2017, 20–21, 29).

Tai per 600 tekstyno pavyzdžių paremtas (angl. *corpus-based*) tyrimas. Medžiaga rinkta iš Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT).

Pranešime, apžvelgus *prieraišus*, *-i* definicijas lietuvių kalbos žodynuose ir šio būdvardžio minimalų leksinį semantinį lauką ir remiantis kitų autorių prieraišumo tyrimais, bus kalbama apie prieraišumą kaip jausmą ir elgesio modelį; pavyzdžiais grindžiamos (ne) dinamiško (ppr. žmogaus) prieraišumo (tiegiamos ir neigiamos) ypatybės ir apibrėžiamas daugialypis prieraišumas (nuo / tarp meilės, laisvės iki liguistumo, priklausomybės).

Bibliografija

- Andrikienė Liudmila, Laurinaitis Eugenijus, Milašiūnas Raimundas 2013: *Psichoanalitinė psichoterapija*, Vilnius: Vaistų žinios.
- Gudavičius Aloyzas 2009, *Etnolingvistika (tauta kalboje)*, Šiauliai: Bibliotheca actorum Humanitaricorum universitatis Saulensis.
- Jakaitienė Evalda 2010, *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rutkovska Kristina, Smetonienė Irena, Smetona Marius 2017, *Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*, Vilnius: Akademine leidykla.

Stankevičiūtė Jovita 2012, *Paauglių prierašumo prie tėvų stiliaus sąsajos su interneto naudojimo intensyvumu bei subjektyviu sveikatos vertinimu: psichologijos magistro darbas*, Kaunas.

Doc. dr. MARIUS SMETONA, VU

Patriotizmo antonimai lietuvių kalboje

Patriotizmo antonimus per apklausas vardijo patys studentai, manytina, kad šie atsakymai ir gali būti nagrinėjimo atspirties taškas. Atsakydami į klausimą, *Kas jums yra patriotizmas?*, studentai pateikė ir, jų manymu, patriotizmo antonimų: *šovinizmas; asmeninės naudos gavimas kenkiant valstybei; neapykanta tėvynei; išdavystė; panieka Tėvynei; antivalstybinė veikla; jos niekinimas; nemylėjimas savęs ir savo šalies; komformizmas; kosmopolitizmas; globalumas (globalizmas)*. Svarbiausiu antonimu apsispręsta laikyti *kosmopolitizmą*, tačiau verta pasvarstyti, kodėl tiek daug sąvokų studentams pasirodė esančios priešingos *patriotizmui*. *Kosmopolitizmas* – tai požiūris, kad, nepaisant visų socialinių, ekonominių, kultūrinių ir politinių skirtumų, žmonės yra tos pačios pasaulinės visuomenės nariai. Kosmopolitizmas nepaiso tautinės kultūros tradicijų ir tautos, kaip visumos, interesų. Tai etnocentrizmo ir radikalojo nacionalizmo priešybė. Studentai, vertindami sąvoką *patriotizmas* atkreipė dėmesį, kad patriotizmas yra gerai, bet jis gali peraugti į šovinizmą, vadinasi, *šovinizmo* sąvoka yra priešinga *patriotizmui*. Kaip rašoma „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“, tai kraštutinis nacionalizmas, reiškiamas savo tautos ar valstybės aklu aukštiniu, panieka ir neapykanta kitoms tautoms ar valstybėms, jų menkinimu.

PATRIOTIZMO koncepto analizė parodė, kad *patriotizmas* lietuviams yra meilė ir pagarba šaliai, kultūrai, tautai, papročiams, valstybės simboliams, pilietiškumas, tautos istorija ir praeitis, pasididžiavimas savo šalimi, pasiaukojimas tėvynei, kalbos puoselėjimas, šalies garsinimas. Kaip priešingybė visam tam studentams yra asmeninės naudos gavimas kenkiant valstybei, neapykanta, panieka tėvynei, antivalstybinė veikla, tėvynės išdavimas, jos niekinimas, nemylėjimas.

Demokratijos antonimai lietuvių kalboje

Studentai, paprašyti įvardyti kokie, jų manymu, galėtų būti žodžio *demokratija* antonimai, vardijo: *diktatūra, autokratija, arba autoritarizmas, totalitarizmas, tironija, monarchija, anarchija, vienvaldystė, tironija, leftizmas*. Politologai 20 a. paskutinio dešimtmečio režimus suskirstė į demokratinius, autoritarinius ir totalitarinius, tačiau trinarė tipologija neatskleidžianti politinių režimų įvairovės ir specifikos, todėl verta juos apžvelgti atskirai. Žodis *autokrātija* yra kilęs iš graikų kalbos žodžio *autokrateia* ir reiškia ‘vienvaldystė’. Tai tokia valstybės valdymo forma, kai vienam asmeniui priklauso nekontroliuojama absoliuti neribota aukščiausioji valdžia. Atkreiptinas dėmesys, kad jaunimo, atsakymuose į klausimą *Kas man yra demokratija?* vienoje anketoje teigiama: *Demokratijai būdingas pas y vumas, neveiksnumas. Autoritarinis režimas, gali būti teigiamas, gali būti neigiamas, bet tikrai nebus pasyvous*. Atrodo, kad daliai jaunimo ši sąvoka nėra neigiama arba kai kuriais atvejais net pranašesnė už demokratiją, nes autokratijoje yra tvarka, galų gale, tai taip pat valdymo forma, tačiau be smurto ir didelės prievartos.

Terminu *autoritarizmas* gali būti įvardijama *diktatūra*, tad koncepto aprašui svarbu išsiaiškinti iš šio žodžio sampratą. Žodyne teigiama, kad žodis *diktatūra* taip pat suprantamas kaip neribota vieno asmens ar vienalytės grupės valdžia. Kita *demokratijos* priešingybė, įvardyta jaunimo, yra *totalitarizmas*. Su autokratija susijusi tuo, kad yra kraštutinė autoritarinio valdymo forma, todėl kalbant apie autokratiją, šios valdymo formos apeiti negalima kaip ir kitų antonimų.

Bibliografija

- Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. 2007. atsak. red. A. Jankauskas, VU leidykla.
- Sinica, Vytautas. 2021. Leftizmas. *alkas.lt*, prieiga per internetą: <https://alkas.lt/2021/04/09/v-sinica-leftizmas/> (žiūrėta: 2023-04-04)
- VLE – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/> (žiūrėta: 2023-04-06)

MELO konceptualizavimas dabartinėje lenkų kalboje: šiuolaikinių tekstų analizė

Etnolingvistiniais tyrimais siekiama parodyti vertybių padėtį jaučiančiojo ir mąstančiojo subjekto pasaulėvaizdyje. Į kalbą žiūrima ne tik kaip į vertinimo įrankį, bet, visų pirma, kaip į šaltinį, perteikiantį informaciją apie tam tikros kalbinės–kultūrinės bendruomenės vertybes. Šio pranešimo tikslas – apžvelgti MELO konceptualizaciją šiuolaikiniuose žiniasklaidos tekstuose lenkų kalba. Pranešimo autorė 2022 metais parašytoje disertacijoje, pasitelkdama Liublino etnolingvistinės mokyklos taikomą pasaulėvaizdžio atkūrimo metodologiją, atliko išsamią TIESOS ir MELO konceptų analizę lietuvių ir anglų kalbose. Tyrimas apėmė sisteminių ir tekstinių duomenų analizę. Šiame pranešime pristatoma tyrimo tąsa, papildant ją dar vienos – lenkų – kalbos tekstiniais duomenimis. Tyrimas atliktas iš kalbinės perspektyvos, kalbą pasitelkiant kaip tyrimų šaltinį, etnolingvistinę kalbinių duomenų analizę – kaip metodą. Tyrimo duomenis sudaro šiuolaikinės lenkų kalbos kontekstai, semiami iš lenkų kalbos tekstynų (*Narodowy Korpus Języka Polskiego* ir *Korpus Języka Polskiego PWN*). Tyrimui atlikti sudarytas darbinis tekstynas, stengiantis kiek įmanoma labiau išlaikyti požiūrių ir nuomonių pusiausvyrą. Svarbiu kriterijumi renkant tekstinius duomenis yra nuomonių pasikartojimas. Kontekstai, perteikiantys tam tikrą asmeninę nuomonę, yra svarbūs tiek, kiek atskleidžia kultūrinę ir etnolingvistinę relevanciją, atspindi kultūrinės tendencijas ir stereotipus bei gali būti siejami su kalboje įsitvirtinusiomis nuomonėmis. Analizė atlikta išskiriant tekstiniuose duomenyse analizuojamos sąvokos semantinius aspektus, matomus iš specifinių interpretacinių perspektyvų, ir sugrupuojant juos į semantinius profilius.

Kultūremos samprata ispaniškoje mosklinėje tradicijoje

Kalbos ir kultūros santykį tiriančioje ispanakalbėje mokslinėje tradicijoje vis dažniau sutinkamas *kultūremos* terminas, taip pat vartojamas Liublino etnolingvistų. Vieni iš daugiausiai šį terminą nagrinėjusių ir jo nustatymo kriterijus išskirti bandžusių mokslininkų yra A. Pamiesas Bertránas, J. De Dios Luque Duránas ir L. Luque Nadal. Šiuos mokslininkus vienija požiūris, jog kultūrema susidaro iš kultūriškai motyvuotų ekstralingvistinių simbolių, kurių pagrindu kalboje susidaro perkeltinės reikšmės žodžiai arba pastovieji žodžių junginiai. Taigi, itin svarbu pažvelgti ne tik į žodžio arba pastoviojo junginio perkeltinę, bet ir pažodinę reikšmę, atsispindinčią kalbinės-kultūrinės bendruomenės kolektyvinį žinių bagažą, pasaulėžiūrą ir vertybes.

Šiame pranešime siekiama iš arčiau pažvelgti į *ispaniškos etnolingvistikos* ištakas, jai įtakos dariusias mokslines kryptys bei į šioje lingvistinėje mokykloje susiformavusią kultūremų sampratą, jų kilmę, broožus ir aptarti metodologinius klausimus.

Literatūra

- Luque Durán, J. de D. (2012). “Roma no paga a traidores”. Frases y hechos históricos españoles y su utilización como culturemas en textos periodísticos. L. Luque Toro, J. F. Medina Montero, & R. Luque (Sud.), *Léxico español actual III* (Prima edizione, p. 91–110). Venezia: Cafoscarina.
- Luque Nadal, L. (2009). Los culturemas: ¿unidades lingüísticas, ideológicas o culturales?
- Language Design: Journal of Theoretical and Experimental Linguistics*, 11, 93–120.
- Pamies, A. (2017). The Concept of Cultureme from a Lexicographical Point of View. *Open Linguistics*, 3(1), 100–114. <https://doi.org/10.1515/opli-2017-0006>

U zarania kultury prawnej w Polsce: średniowieczne księgi ziemskie

W wystąpieniu przedstawię najstarsze polskie zabytki sądowe, które pochodzą z końca XIV wieku. Są one świadectwem funkcjonowania sądów ziemskich w czasie przechodzenia od prawa zwyczajowego do prawa stanowionego. Z perspektywy historycznojęzykowej jest to niezwykle ważny okres ilustrujący współwystępowanie staropolskiego słownictwa prawniczego i terminologii wywodzącej się z rzymskiej *ius civile*, która powoli zaczyna wypierać dawne słownictwo. Należy podkreślić, że kilkadziesiąt rękopisów ksiąg zalega w archiwach i jak dotąd nie stały się one obiektem szerszego zainteresowania ze strony historyków języka, a także historyków prawa.

Dr. SEBASTIAN WASIUTA, UMCS

Semantyka lasu w ludowych pieśniach żołnierskich i wojennych z Lubelszczyzny

Przedmiotem analizy w referacie są pieśni żołnierskie i wojenne, zebrane na Lubelszczyźnie przez zespół etnolingwistów pod kierunkiem Jerzego Bartmińskiego i opublikowane w tomie *Lubelskie z serii Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*. Rekonstrukcja obrazu lasu w tych tekstach wykazała, że jest on wartościowany ambiwalentnie, w przeciwieństwie do „ogólnopolskiego” obrazu lasu, gdzie jego wartościowanie jest w zasadzie neutralne. Analizowane teksty są nośnikami pewnej zbiorowej wizji – narracji rozumianej tak, jak w klasycznej pracy Alberta B. Lorda (*Pieśniarz i jego opowieść*). Wypełniają je stereotypy, których zadaniem jest gwarantowanie stabilności oraz integracja wspólnoty komunikacyjnej. Przekaz ten jest przejrzysty, wyraźnie oddziela dobro od zła, wskazuje wrogów oraz zakres swojskości. W referacie zwrócona zostanie uwaga na swoistość poszczególnych odmian gatunkowych w obrębie analizowanego zbioru pieśni.

Zakłęte w tekście kultury...

Tekst kultury jako nośnik tożsamości zbiorowej

Tekst kultury – makroznak dziedziczony na drodze kulturowej – modeluje tożsamość zbiorową, której podstawą jest obraz przeszłości. Wychodzę z założenia, że w tekście kultury (w odróżnieniu od śladów i kominikatów kulturowych – zob. Wójcicka 2021) zakodowane są wartości, normy i zasady życia społecznego oraz obraz danej grupy społecznej/etnicznej. Zostają one utwalone w formie materialnego lub idealnego (najczęściej spetryfikowanego) tekstu, zatrzymane w czasie. Zadkodowany, czy nawet zakłęty w tekście, pewien obraz nas samych i naszej przeszłości, zamienia i przekształca postaci oraz wydarzenia przeszłości, konstytutywne dla tożsamości, w „bezczasowe wzory i personifikacje wartości, które sankcjonują zachowania i postawy ważne dla życia zbiorowości” (Szacka 2006: 24).

Referat ma na celu pokazanie tekstu kultury jako nośnika tożsamości. Materiałem egzemplifikacyjnym będą teksty kultury wskazane przez studentów (w badaniu ankietowym) jako pełniące funkcje tożsamościowe.

Bibliografia

Szacka Barbara, 2006, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa.

Wójcicka Marta, 2021, Teksty, komunikaty, ślady? Tekst kultury w ujęciu pamięcioznawczym, [w:] *Teksty kultury. Oblicza komunikacji XXI wieku*, t. 3, red. Bartłomiej Maliszewski, Małgorzata Rzeszutko, Lulin, s. 15–25.

REGINA JAKUBĒNAS, VU

Vlniaus akademijos mokslo bendruomenės ir Paryžiaus mokslo bendruomenės įvaizdis kun. Remigijaus Kosakovskis korespondencijoje su kun. M. Počobutu-Odlanickiu

Pranešimo tema: Apšvietos epochos prancūzų mokslininkų ir rašytojų įvaizdis Tautinės edukacinės komisijos korespondento Paryžiuje

kunigo Remigijaus Kosakovskio (1774–1780) laiškuose bei jo nuomonė apie Vilniaus akademijos mokslo bendruomenės atstovus.

Savo laiškuose Kosakovskis kalba apie tokius Apšvietos epochos mokslininkus kaip garsus astronomas Josephas Jérôme Lefrançais de Lalande, Jeanie Le Rond D’Alembert – Paryžiaus mokslų akademijos sekretorius (1717–1783), Rudjer Boškovic iš Ragūzos ir kt. Kosakovskis kritiškai vertina prancūzų enciklopedistų pasisakymus religinėmis temomis, rašo apie Marie Thérèse Rodet Geoffrin ir jos salono lankytojus bei kitus žinomus Paryžiaus veikėjus, su kuriais susitikdavo. Prancūzų mokslininkų darbus, ypač astronomijos srityje, Kosakovskis lygina su kun. Martyno Počobuto–Odlanickio pasiekimais, kuriuos pristatydavo Paryžiaus mokslų akademijos nariams.

Kosakovskis daugiausia rašo apie konkrečius asmenis, tačiau laiškuose nemažai yra jo apmąstymų apie Prancūzijoje išleistus leidinius ir knygas, vyraujančias pažiūras, papročius, madą ir kt., liudijančių jo požiūrį į vietą, kurioje jis atsidūrė ir į aplinką, kurią jis stebėjo.

Obraz środowiska naukowego Akademii Wileńskiej i środowiska naukowego w Paryżu w korespondencji ks. Remigiusza Kossakowskiego do ks. M. Poczobuta-Odlanickiego.

Tematem referatu są relacje ks. Remigiusza Kossakowskiego – paryskiego korespondenta KEN przebywającego we Francji w latach 1774–1780 na temat uczonych i literatów francuskich epoki Oświecenia oraz jego opinie o środowisku naukowym Akademii Wileńskiej.

W listach Kossakowski wypowiada się o takich uczonych epoki Oświecenia, jak znany astronom Joseph Jérôme Lefrançais de Lalande, Jean Jeanie Le Rond D’Alembert – sekretarz paryskiej Akademii Nauk (1717–1783), Rudjer Boškovic z Raguzy i inni. Kossakowski krytycznie ocenia wypowiedzi encyklopedystów francuskich na tematy religijne, pisze o Marie Thérèse Rodet Geoffrin i bywalcach jej salonu oraz innych znanych postaciach paryskich, z którymi się spotykał. Kossakowski porównuje osiągnięcia uczonych francuskich, zwłaszcza w dziedzinie astronomii, do osiągnięć ks. Marcina Poczob-

buta-Odlanickiego, które popularyzował wśród członków paryskiej Akademii Nauk.

Przedstawione przez ks. Kossakowskiego opinie dotyczą głównie konkretnych osób, ale napotkamy też jego ogólne refleksje na temat ukazujących się publikacji i książek, panujących poglądów, obyczajów, mody, etc., które świadczą o jego stosunku do osób i miejsca, w którym się znalazł i które obserwował.

Vilniaus universiteto leidykla,
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Knygos internete www.knygynas.vu.lt
Mokslo periodikos žurnalai www.zurnalai.vu.lt